

Y. Levkun

IVAN BORKOVSKUY – PUBLIC–POLITICAL FIGURE, SICHEVIY SHOOTER AND REPRESENTATIVE OF UKRAINIAN ARCHEOLOGICAL SCHOOL IN PRAGUE

In the article the author tries to show Ivan Borkovskuy as a scientist with a world-famous name, a Ukrainian who made a big contribution in the exploration of Prague grad and Old Prague. That's why, he became a lawmaker of the modern Czech archeology and an educator of the new generation of the practical archaeologists in Czechoslovakia.

Key words: Ivan Borkovskuy, national State movement, Czechoslovakia, Prague grad, "prague type".

© Я. Левкун

Надійшла до редакції 18.09.2009

УДК.37.477

ОРГАНІЗАЦІЇ ЗАГАЛЬНОСТУДЕНТСЬКОГО ПРЕДСТАВНИЦТВА В УСРР У 1920–ті роки**ХРИСТИНА КРАВЧУК,***аспірант Донецького національного технічного університету*

У статті розглянуто процес відтворення, діяльності та ліквідації організацій загальноностудентського представництва. Зокрема, увагу сконцентровано на формах, методах та засобах їх діяльності, участі студкомів, факкомів та курскомів в управлінні ВНЗ і розгортанні студентського самоврядування. Проаналізовано причини їх заміни студентськими профспілками.

Ключові слова: організації загальноностудентського представництва, академічні організації, економічні організації, політичні організації, студентські профспілки, організації пролетарського студентства.

Постановка проблеми й огляд джерел, у яких започатковано її вирішення. Реформування системи освіти в незалежній Україні й участь у цьому процесі організацій студентського самоврядування посилюють інтерес дослідників до подій, що відбувались у 1920-ті роки. У той час, в умовах трансформації суспільства відбувалась розбудова радянської системи освіти, де помітну роль відігравали організації загальноностудентського представництва. Вивчення діяльності студентських організацій у 1920-ті роки започатковано у роботах В. Липинського, М. Кузьменка, М. Бистрова, О. Василенко [1]. Проте окремо питання діяльності організацій загальноностудентського представництва ще не розглядалось.

Метою статті є висвітлення процесу самодіяльного відтворення організацій загальноностудентського представництва, політики Комуністичної партії і Наркомосу щодо цих структур, аналіз форм, методів, засобів і напрямків їх діяльності та причин ліквідації студкомів, курскомів та факкомів.

Виклад основного матеріалу. Відразу після проголошення класового миру в березні 1921 р. без яких-небудь вказівок або циркулярів зверху почав спрацьовувати ще не втрачений внутрішній зв'язок, який відновив діяльність організацій загальноностудентського представництва в більшості інститутів УСРР.

Упродовж березня 1921 р. у Харкові на Каплунівській № 16, Пушкінській № 60, Старій Московській № 15, Карла Лібкнехта № 37, Вільної Академії № 14, де знаходились Харківський технологічний, сільськогосподарський, геодезичний, медичний, ветеринарний інститути й інститут народного господарства, відбулись загальноностудентські збори, які обрали загальноностудентські, факультетські та курсові комітети. Ці демократично обрані організації загальноностудентського представництва були покликані захищати й відстоювати найрізноманітніші права та інтереси не окремих осіб, соціальних або політичних угруповань, а всього складу студентів певного інституту, факультету, курсу, незважаючи на їх національність, соціальне походження, майновий стан або політичну належність.

У дожовтневу добу організації українського студентства умовно поділялись на так звані "економічні", "академічні" та "політичні". "Академічні" організації, такі як "Священна ліга" в Харкові або "Товариство російських студентів" в Одесі за своїм авторитетом і впливом на студентські маси не могли зрівнятися з організаціями загальноностудентського представництва, рішення яких були законом для кожного студента [2]. Поряд зі студкомом, факкомом та курскомом створювались й інші організаційні форми студентських організацій загальноностудентського пред-

№ 8 (99) листопад 2009 р.

ставництва: студентські деканати, старостати, академічні комісії, дисциплінарні суди тощо.

Дисциплінарні суди були відновлені за прикладом студентських "судів честі", які існували на основі дотримання морально-етичних норм поведінки. Такі дисциплінарні суди в 1921 р. були утворені в більшості київських, одеських та харківських ВНЗ [3]. У грудні 1922 р. питання про діяльність студентських товариських дисциплінарних судів було розглянуто на засіданні Центрального бюро пролетарського студентства. ЦБПС констатувало, що дисциплінарні суди, які існують при студкомах є відлунням старих "судів честі", й визнало подальшу системну роботу останніх недоцільною. Проте для поодиноких випадків цей засіб виховання було дозволено використовувати. Окрему позицію в цьому питанні зайняв голова ЦБПС Вагранський, який вважав "постійну діяльність товариських дисциплінарних судів необхідною" [4].

Фактично до кінця 1921 р. самодіяльно утворені організації загальностудентського представництва активно займалися питаннями організації навчального процесу, погашенням академічної заборгованості, підвищенням навчальної дисципліни, виховною роботою, матеріальним забезпеченням, організацією побуту та відпочинку студентів та ін. Фактично це була дієва й авторитетна сила, загальновізнана кожним студентом, і не рахуватися з нею не могли ні керівники Головпрофосу, ні - ЦК КП(б)У. Саме тому студкоми, факкоми, курскоми, старостати та інші підпорядковані їм формування до певного часу відчували у ставленні до себе лояльність із боку радянської влади. Проте проголошення курсу на "пролетаризацію" ВНЗ й відкидання на його основі всього того, що було пов'язано зі "старою" вищою школою, фактично означало втрату самодіяльного характеру й демократичного спрямування цих організацій, а також поступове згортання їх діяльності.

14 грудня 1921 р. Головпрофос розробив положення "Про студентські організації ВНЗ України" за підписом Я. П. Ряппо, де головною умовою діяльності організацій загальностудентського представництва були дозволи ректора і політичного комісара [5]. Ця норма насамперед політичного контролю з боку керівництва ВНЗ була цілком логічною й об'єктивно випливала з політичної ситуації, яка склалась у країні після завершення громадянської війни. Розділ I "Загальні положення" встановлював два типи студентських об'єднань - загальні (студкоми, курскоми, факкоми) та спеціальні (наукові гуртки, студентські деканати, академічні комісії, старостати тощо), які задовольняли запити як усього колективу студентів, так і окремої її частини.

Це положення, розроблене Головпрофосом, з одного боку, ставило в залежність діяльність організацій загальностудентського представництва від Наркомосу і керівництва ВНЗ, а з іншого боку, відтепер студкоми отримали офіційно визнаний статус суспільної студентської організації й разом із ним законодавчо закріплені права й обов'язки. Наприклад, студкоми і курскоми отримали право скликати студентські збори, притягати до дисциплінарної відповідальності порушників навчальної дисципліни, вимагати від студентів виконання своїх рішень, виходити з вимогами щодо вирішення потреб студентів до керівництва ВНЗ, отримувати матеріальну допомогу тощо [6]. 26 грудня 1921 р. це положення без доопрацювання було затверджено секретарем ЦК КП(б)У С. Косіором.

У липні 1922 р. РНК УСРР затвердив положення "Про вищі навчальні заклади", яке закріплювало одноосібне керівництво у ВНЗ ректорів. При ректорі створювалось правління, яке мало дорадчі повноваження. "Демократизм" у ВНЗ повинні були забезпечувати ради інституту, факультету та відділення. Ректор був повинен щорічно звітувати перед радою ВНЗ про свою діяльність. Представники студкомів та курскомів за цим положенням були включені як до складу правління ВНЗ, так і до складу рад інститутів і технікумів [7].

Отже, затверджені положення "Про студентські організації ВНЗ" та "Про вищі навчальні заклади" фактично ліквідували принципи автономної діяльності інститутів і технікумів і призупиняли незалежний і демократичний характер діяльності організацій загальностудентського представництва. Пізніше, у 1924 р., голова Головпрофосу Я. П. Ряппо згадав: "У перший період (1920-1922 рр.) ні про який демократизм і навіть ні про які розмови про нього не могло бути й мови. У цей же час ішла повна перебудова ВНЗ під необмеженим керівництвом і впливом Головпрофоса. Ця робота була не до вподоби як викладачам, так і студентам, і мало хто брався за неї" [8].

У жовтні 1922 р. організації загальностудентського представництва в РСФРР були ліквідовані, їх функції поступово перебирали на себе штучно створені так звані "студентські профспілки". Тенденції щодо зaborони діяльності організацій загальностудентського представництва поширилися і в Україні. 31 жовтня 1922 р. на зборах секретарів партійних осередків ВНЗ м. Харкова була висловлена думка про те, що організації загальностудентського представництва в УСРР - це тимчасовий засіб студентського самоврядування і що із заповненням ВНЗ пролетарською масою, вони будуть замінені організаціями пролетарського студентства [9]. Проте Наркомосу УСРР удалось відстояти власне положення щодо діяльності організацій загальностудентського представництва. Виступаючи на зборах секретарів партійних осередків ВНЗ м. Харкова, представник Південного ВЦСПС С. Ронін, посилаючись на це положення, заявив, що організації загальностудентського представництва повинні працювати паралельно і взаємодіяти зі студентськими профсекціями і що задача полягає в тому, щоб знайти форми їх взаємодії. На зборах була встановлена різниця між організаціями загальностудентського представництва і студентськими профспілками: перші охоплюють своїм впливом увесь студентський загаль, другі - лише членів спілки [10].

Восени 1922 р. Наркомос за підтримки ЦК КП(б)У вдався до тактики не ліквідації організацій загальностудентського представництва, а переформування складу їх керівництва, куди були делеговані члени КП(б)У й ЛКСМУ. На практиці це означало встановлення політичного контролю зсередини в студкомах, факкомах і курскомах. Так, у січні 1923 р. голова ЦБПС Вагранський доповідав про вибори до студкомів у Києві та Одесі, де організації загальностудентського представництва очолили представники Комуністичної партії, за винятком Київського кооперативного технікуму та Інституту народної освіти, де перемогли представники Української комуністичної партії (УКП) [11]. На початку 1923 р. відбулись вибори студкомів, факкомів та курскомів у ВНЗ Харкова, де в більшості виявились представники КП(б)У, а кандидатури, висунуті меншовиками, есерами та

укапістами, до виконавчих органів не пройшли. Журнал "Студент революції" у цей час повідомляв про вибори студкомів і курскомів у Харківському інституті народної освіти й констатував, що "стіна, яка в минулому відділяла комуністів та безпартійних, зникла, а меншовики виявили свою неавторитетність" [12]. Підсумовуючи переобрання складу виконавчих органів організацій загальностудентського представництва, що відбулися на початку 1923 р., голова Головпрофосу Я. П. Ряппо писав: "Незважаючи на те, що пролетарський склад студентства ще фактично не домінує над загальною масою студентства, загальні настрої змінилися на користь радянської влади. Яскравим доказом того є вибори до студкомів, де всюди пройшли списки, запропоновані комуністами" [13]. Слід також зазначити, що ще на початку 1922 р. відбулися перевибори старостатів, куди в більшості пройшли теж комуністи.

Отже, на початку 1923 р. виконавчі органи організацій загальностудентського представництва перейшли під контроль Комуністичної партії. Зазначений факт, з одного боку, надав цим самодіяльним студентським угрупованням авторитету й нові можливості впливу, а з іншого, вони потрапили в остаточно залежність і були фактично підпорядковані партійним осередкам ВНЗ.

Загалом у 1923 р. спостерігаємо значну активізацію діяльності студкомів, які посилили керівництво й контроль за діяльністю студентських економічних організацій. Вони надсилали делегатів, які обирали КППУчі, займалися розподілом стипендій, надавали студентам пільгове харчування, контролювали діяльність студентських комітетів у будинках пролетарського студентства. Наприклад, студком Київського політехнічного інституту навесні й улітку 1923 р. провів 9 засідань студкому та 12 засідань президії студкому, де були розглянуті питання розподілу стипендій та різноманітної матеріальної допомоги, що надходила від міжнародних студентських організацій, розселення студентів у гуртожитках тощо [14]. У цей же час факультетський комітет студентів факультету інженерів шляхів сполучення КПІ на своїх засіданнях розподіляв студентів по категоріях платності та встановлював коло осіб, що звільнялись від плати за навчання. З 704 студентів факультету 231 особа була звільнена від сплати за навчання, а інші поділялись на вісім категорій і сплачували від 8 до 360 крб на рік [15].

Студентські комітети в 1923 р. значно додали у своєму рейтингу й поряд із правліннями та партійними осередками ВНЗ були активними будівниками нової вищої школи. Усі важливі події в житті ВНЗ відбувались за безпосередньою участю організації загальностудентського представництва. Навіть у листі до секретаря ЦК КП(б)У Лебеда, у якому його запрошували на відкриття робітфаку Харківського інституту народної освіти, до нього звертався традиційний "триумвірат": правління, партосередок і студком [16]. Студком Харківських трирічних педагогічних курсів ім. Г. Сковороди, який було переобрано восени 1923 р., мав підтримку з боку студентів та комсомольського осередку й почав збір коштів на побудову аероплану "Червоний студент". Студком Київського інституту народного господарства влітку 1923 р. провів велику роботу з ремонту навчальних аудиторій, а студком Харківського медичного інституту надавав матеріальну допомогу журналу "Студент революції".

Цікавою формою співпраці між двома провідни-

ми ВНЗ м. Києва - Політехнічним і Сільськогосподарським інститутами - стало створення Центrostудкому. Центrostудком здійснював загальне керівництво діяльністю всіх студентських організацій КПІ і КСГІ. До його складу входили представники бюро комуністичного осередку, бюро професійних спілок. У звіті про роботу Центrostудкому за квітень 1923 р. указувалось, що він сам планує роботу, розробляє директиви й через президії студентських організацій утілює їх у життя. У квітні 1923 р. Центrostудком займався переважно господарською роботою: відновлювали мережу електропостачання, прокладали водопровід, парове опалення тощо. На початку 1923 р. Центrostудком за поданням Політехнічного інституту створив товариський дисциплінарний суд на зразок дореволюційних "судів честі", який займався переважно виховною роботою серед студентів, що скоїли дисциплінарні порушення. Восени 1924 р. після ліквідації організацій загальностудентського представництва й передачі їх функцій і повноважень студентським профспілкам (про що буде далі в наступному підрозділі) Центrostудком як такий було фактично збережено, але він отримав назву Виконавчого бюро КПІ і КСГІ та їх робітничих факультетів [17].

У 1924 р., наприклад, у Харківському технологічному інституті навчалось 2150 студентів, які були об'єднані в п'ять студентських деканатів, 5 КППУчів, 5 факкомів, 4 комісії зі стажування, 5 старостатів, 55 різноманітних академічних комісій, до складу яких входило більш ніж 200 студентів. Загальне керівництво всіма вказаними підрозділами здійснював студком [18]. Проте ще в січні 1923 р. організації загальностудентського представництва в Наркомосі та ЦК КП(б)У починають розглядати як тимчасові. Із наповненням інститутів і технікумів пролетарським студентством вони мали передати свої повноваження новоствореним організаціям пролетарської молоді. Так, 19 січня 1923 р. на засіданні ЦБПС, де розглядалося питання "Про організації загальностудентського представництва", представник ЦК КП(б)У Шляхман заявив, що "діяльність у ВНЗ безконтрольних студентських організацій неприпустима", було вирішено створювати в інститутах і технікумах організації професійних спілок. Разом із цим було відкрито дискусію з питання "Про студентські організації" [19].

У затвердженому наприкінці 1922 р. Статуті ВНЗ були встановлені керівні та інші органи, що створювались в інститутах і технікумах. Вищим керівним органом ВНЗ призначались рада і правління ВНЗ. До складу ради ВНЗ повинні були входити п'ять представників студкому. Так, до складу Ради Катеринославського інституту народної освіти входило 50 осіб, із них 10 % складали студенти [20]. Керівними органами факультетів були ради і президії факультетів. До ради факультету залучались студенти в рівній кількості до чисельності предметних комісій, вони обирались на загальних зборах студентів факультету. До президії факультету поряд із деканом, секретарями партійного й комсомольського осередків входив і голова факкому. До складу рад відділень входили всі викладачі й 50 % студентів від загальної кількості викладачів.

Важливі функції у ВНЗ надавались предметним комісіям, які координували викладання споріднених дисциплін, розподіляли навчальні курси між викладачами, контролювали виконання навчальних планів, розробляли робочі програми, обговорювали форми, методи й засоби навчання, заслуховували

звіти професорсько-викладацького складу, вирішували кадрові питання, затверджували кошторис лабораторій, майстерень, бібліотек тощо. Статут ВНЗ 1922 р. зобов'язав керівні органи інститутів і технікумів включати до складу предметних комісій третину студентів від загальної чисельності членів предметних комісій. До предметних комісій студенти обирались згідно зі спеціальною інструкцією, яка передбачала їх обрання на загальних студентських зборах факультету, а кандидатури, що висувались на обрання, пропонували факкоми. Слід також зазначити, що представники студкомів, факкомів, курскомів, старостатів входили до складу й активно впливали на діяльність контрольно-ревізійних, стипендіальних комісій, а також комісій із проведення практики та стажування, комісій зі студентських питань.

Представники студкомів, факкомів та курскомів у радах, правліннях, президіях, предметних комісіях створювали студентські курії, які активно захищали й відстоювали академічні, соціально-економічні й побутові інтереси студентів. Так, у 1922-1923 навчальному році студентські курії в радах факультетів та предметних комісій виступали проти навчального перевантаження студентів і вимагали в керівництві ВНЗ дотримуватися встановленої Наркомосом норми тижневого аудиторного навантаження студентів (36 годин). У разі коли ці норми порушувались і керівництво ВНЗ відмовлялось від діалогу зі студентськими куріями, останні звертались за захистом своїх прав до органів державної влади й управління. Наприклад, студентська курія ради Катеринославського інституту народної освіти в жовтні 1922 р. звернулася до органів державної влади з вимогою надати студентам гуманітарних ВНЗ право відряджати своїх представників на практику й видавати їм матеріальне забезпечення, як і у ВНЗ технічного профілю [21].

Структура органів загальностудентського представництва мала певні варіанти. У більшості ВНЗ на чолі цих органів знаходився студентський комітет інституту або технікуму, проте в Харківському медичному інституті найвищим органом організації загальностудентського представництва вважався пленум курскомів, який об'єднував 4 тис. студентів. Київський політехнічний і сільськогосподарський інститути обрали спільний вищий орган - Центросудком, який стояв над усіма студентськими організаціями і керував їх діями [22].

Діяльність органів загальностудентського представництва в деяких ВНЗ УСРР ми відстежуємо до 1925-1926 навчального року. Проте в більшості інститутів і технікумів їх діяльність було припинено впродовж 1924 р. Їх повноваження поступово перебрали на себе так звані "студентські профспілки", які деякий час існували паралельно з організаціями загальностудентського представництва.

Причина ліквідації організацій загальностудентського представництва полягала, по-перше, в тому, що нова влада намагалась усіляко (й організаційно, й ідеологічно) відмежуватися від традицій "старої" вищої школи і створити нові революційні традиції й форми існування студентських колективів та їх організацій. Фактично вже в 1923 р. організації загальностудентського представництва були остаточно підпорядковані партійним осередкам ВНЗ й активно впроваджували в студентські маси політику Комуністичної партії й радянську ідеологію. Тому в їх ліквідації не було ніякого сенсу. І тут треба згадати другу причину, яка змусила ЦК КП(У) ліквідувати

організації загальностудентського представництва. Справа в тому, що в РСФРР ці студентські формування були ліквідовані ще в 1922 р., а в УСРР їх авторитет та коефіцієнт корисної дії використовували ще два роки. В 1923-1924 роках активно працювали наради керівників освіти РСФРР і УСРР, які намагались максимально наблизити освітні системи двох республік у межах союзної держави. Саме тому під партійним й адміністративним тиском з боку союзного центру керівництво ЦК КП(б)У і Наркомосу УСРР поступово, поетапно, без ідеологічного галасу передало функції й повноваження студкомів так званим "студентським профспілкам", яких ніколи не було й не буде в цивілізованому світі.

Висновки

Самодіяльно відтворені на зразок "старої" вищої школи організації загальностудентського представництва активно працювали з 1921 до 1924 р. в усіх ВНЗ УСРР. Ці організації мали демократичне спрямування й створювались на основі вільного волевиявлення всього студентського загалу та мали незаперечний авторитет і найбільший вплив на студентську молодь. Їх форми, методи й напрямки діяльності були спрямовані на захист академічних, соціально-економічних та побутових інтересів студентства. З 1923 року, в процесі активної партизації і радянзації ВНЗ вони потрапляють у залежність і фактично підпорядковуються партійним осередкам ВНЗ, втрачають самодіяльний характер і поступово ліквіднуються. Їх функції перебирають на себе паралельно існуючі студентські формування, зокрема профспілки.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Липинський В. В. Становлення та розвиток нової системи освіти в УСРР у 20-ті роки / В. В. Липинський. - Донецьк, 2000. - 247 с.; Липинский В. В. Студенческие организации Украины: история и современность / В. В. Липинский. - Донецк, 1991. - 127 с.
2. Студенчество и революция // Студент революції. - 1927. - № 8. - С. 72.
3. Центральний державний архів громадських об'єднань (далі ЦДАГО) України. - Ф. 1. - Оп. 20. - Спр. 1778. - Арк. 1-5.
4. ЦДАГО України. - Ф. 1. - Оп. 20. - Спр. 1076. - Арк. 141.
5. ЦДАГО України. - Ф. 1. - Оп. 20. - Спр. 608. - Арк. 97.
6. ЦДАГО України. - Ф. 1. - Оп. 20. - Спр. 608. - Арк. 94-96.
7. ЦДАГО України. - Ф. 1. - Оп. 20. - Спр. 1513. - Арк. 1-15.
8. Ряппо Я. О руководстве высшей школы / Я. Ряппо // Студент революції. - 1924. - № 1-2. - С. 14-15.
9. ЦДАГО України. - Ф. 1. - Оп. 20. - Спр. 1075. - Арк. 168.
10. ЦДАГО України. - Ф. 1. - Оп. 20. - Спр. 1075. - Арк. 169-170.
11. ЦДАГО України. - Ф. 1. - Оп. 20. - Спр. 1680. - Арк. 1.
12. В вузах УСРР // Студент революції. - 1923. - № 2-3. - С. 16.
13. Ряппо Я. О пролетаризации высшей школы / Я. Ряппо // Студент революції. - 1923. - № 2-3. - С. 6.
14. Центральний державний архів вищих органів влади та управління (далі ЦДАВО) України. - Ф. 166. - Оп. 3. - Спр. 595. - Арк. 70.
15. ЦДАВО України. - Ф. 166. - Оп. 3. - Спр. 595. - Арк. 128.
16. ЦДАГО України. - Ф. 1. - Оп. 20. - Спр. 1777. - Арк. 44.
17. ЦДАВО України. - Ф. 166. - Оп. 4. - Спр. 517. - Арк. 140.
18. Студент революції. - 1924. - № 6. - С. 2.
19. ЦДАГО України. - Ф. 1. - Оп. 20. - Спр. 1680. - Арк. 16.
20. ЦДАВО України. - Ф. 166. - Оп. 2. - Спр. 250. - Арк. 99-102.
21. ЦДАВО України. - Ф. 166. - Оп. 2. - Спр. 250. - Арк. 102.
22. Григорьев И. Начало / И. Григорьев // Студент революції. - 1922. - № 1. - С. 76-78.

K. Kravchuk

STUDENT MISSION ORGANIZATION IN UKRAINE IN 1920th

Processes of restoration, activity and liquidation of students mission organizations were examined in the article. Particularly, attention was focused on the following: forms, methods and ways of their activity; participation in management of high education establishment of student, faculty and course committees. Development of student self administration.

Key words: student mission organization, academy organizations, economic organizations, political organizations, students trade unions, proletarian student organizations.

© Х. Кравчук

Надійшла до редакції 18.09.2009

УДК.37.477

ПОЛІТИЧНІ ОРГАНІЗАЦІЇ СТУДЕНТІВ В ІНДУСТРІАЛЬНО–ТЕХНІЧНИХ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ УСРР У 1920–ті роки

ОЛЕНА ВАСИЛЕНКО,

аспірант Донецького національного технічного університету

У статті розглядається діяльність партійних та комсомольських осередків індустріально-технічних ВНЗ, спрямована на політичне підкорення вищої школи, розгортання політичних репресій проти викладачів і непролетарської частини студентства та протидію організаціям загальностудентського представництва.

Ключові слова: партійні осередки, комсомольські осередки, індустріально-технічні вищі навчальні заклади.

Постановка проблеми. Деполітизація життя у ВНЗ незалежної України та заборона діяльності у вищих навчальних закладах політичних партій, випливали як із сучасних прикладів демократичного розвитку країн, так і з власного негативного досвіду в минулому, у тому числі в 1920-х роках, коли були утворені перші осередки Комуністичної партії в інститутах та технікумах. Вивчення й аналіз цього досвіду залишається й до сьогодні актуальним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Діяльність студентських політичних угруповань у 1920-ті роки розглядалась у роботах В. В. Липинського, М. М. Кузьменка, М. А. Бистрова та інших, проте окремо ця проблема на прикладі університетів та галузевих ВНЗ ще не вивчалася.

Мета статті - вивчення діяльності первинних партійних і комсомольських організацій в індустріально-технічних ВНЗ УСРР.

Виклад основного матеріалу. Політика Комуністичної партії в індустріально-технічних ВНЗ повинна була впроваджуватися студентськими політичними організаціями. В індустріально-технічних інститутах і технікумах створювались два типи політичних угруповань - осередки Комуністичної партії й осередки Комуністичної спілки молоді. Перший пар-

тійний осередок було створено у вересні 1920 року в Харківському технологічному інституті (ХТІ), до складу якого увійшло 16 студентів-комуністів. У цей же час був сформований партійний осередок Катеринославського гірничого інституту, який у грудні 1921 року нараховував 43 члени КП(б)У. Одним із найбільших партійних осередків серед технічних ВНЗ був осередок Харківського інституту народно-господарства (ХІНГ), який у грудні 1921 року налічував 150 осіб, 100 з яких було прийнято до лав КП(б)У безпосередньо в інституті [2].

У грудні 1922 року партосередки ХІНГ та ХТІ нараховували відповідно 293 та 257 членів і кандидатів у члени КП(б)У, тому в цей час ЦК КП(б)У приймає рішення про тимчасове прикріплення деяких комуністів із індустріально-технічних ВНЗ до інших інститутів і технікумів, де були малі та слабкі партійні осередки [3]. У 1922 році поступово зростають партійні осередки індустріально-технічних ВНЗ Києва, Одеси, Юзівки. Так, в Одеському політехнічному інституті восени 1922 року за рахунок нового набору чисельність комуністів зросла до 47 осіб, а в Київському - до 50 осіб [4]. У Донецькому гірничому технікумі вже в травні 1921 р., через місяць після його відкриття, було утворено партійний осередок,

№ 8 (99) листопад 2009 р.